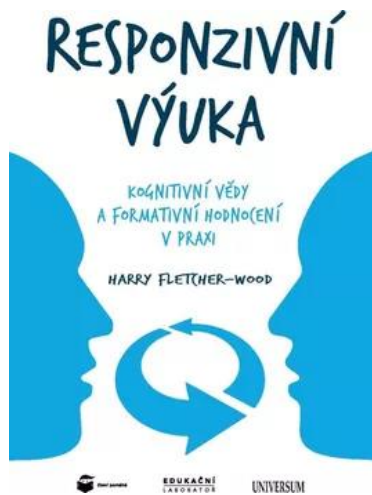

Recenze

Fletcher-Wood, H. (2021). *Responzivní výuka*. Universum.

Slovo responzivní lze z angličtiny překládat různým způsobem. Podle Collinsova slovníku (Collins dictionaries, 2021) jsou zde tři základní roviny významu (nepočítaje biologické a elektrotechnické přenesené významy). Tou první odezva jako sloveso, jako něco, co očekáváme od druhého, co nám umožní se určitým způsobem zachovat. Druhá rovina je spojená s chápáním responze jako určitým spouštěčem procesů a aktivit, jako zdroj něčeho nového, konstituujícího novou realitu. Třetím významem je pak odpověď ve zpěvu, která odkazuje k dialogičnosti, k nutnosti naladit se na ostatní. Responsoriální zpěv nemůže člověk nikdy přednést sám, ale je tak dobrý, jak kvalitní je naladění se na ty, se kterými tuto aktivitu zakoušíme.

Kniha *Responzivní výuka* (původní vydání je z roku 2018) od Harryho Fletcher-Wooda (2021) v sobě všechny tři tyto významové roviny nese. Autor se snaží ukázat, jak je možné o výuce uvažovat „staronovým“ způsobem. Novým ve smyslu celého konceptu responzivní výuky, starým s ohledem na již existující zkušenosti, informace a výzkumy. Uvědomuje si, že celý koncept responzivní výuky se nenachází ve vzduchoprázdnu, ale že jde o praktické uspořádání většinou poměrně známých faktů a empirických dat do edukační struktury, která bude dostupná a využitelná pro jednotlivé učitele.

Publikace je velice kvalitním a pozoruhodným počinem, a to přinejmenším ze tří důvodů. Předně velice pěkně překonává propast mezi teorií a praxí, mezi akademickou „navoněností“ a starostmi učitele „v první linii“. Dokáže jasně ukázat, že oba světy se vzájemně potřebují a propojují. Překročení této propasti je velice důležité a domníváme se, že Fletcher-Wood ho provedl s elegancí a nesmírně prakticky. Umění psát takové publikace je zásadní, protože jen tak můžeme ovlivnit kvalitu edukace a posouvat ji. Tato zodpovědnost na bedrech akademiků je velká a každý pokus odsouzený ke kritice akademického prostředí. Přesto máme v rukou knihu, která tento úkol dokáže do velké míry splnit a zvládnout. Aby se něco takového podařilo, je třeba být stručný, praktický, názorný, často zjednodušovat nebo zkracovat, eklekticky vybírat, ale současně udržet kvalitu a prokázat hloubku.

Druhou dimenzí knihy, kterou musíme ocenit, je snaha přemýšlet o formativním hodnocení jako o hodnocení responzivním, tedy jeho vložení do širšího edukačního rámce, který transformuje celý pohled na vzdělávání. Nejde jen o hodnocení, jde o strukturu příprav, přemýšlení, změnu struktury hodiny, dobré kladení otázek, přístup k evidenci. To, co budeme popisovat jako postupné blížení se formy, v sobě obsahuje důležitý aspekt změny – práce učitele není ustrnutím v určitém stavu, ale postupnou proměnou sebe sama tak, aby dobře učil, aby si z toho žáci něco odnášeli. Poslední větu záměrně formulujeme zemitou formou, protože právě takto o ní kniha přemýšlí. Zachycuje nejvlastnější potřebu učitele a snaží se s ní aktivně pracovat. Vytvořit takový rozvrh práce či dokonce celý pedagogický koncept na necelých 150 stranách není snadné, ale Fletcher-Wood tento úkol splnil.

Třetí aspekt, pro nějž bychom rádi knihu ocenili, je její aplikovatelnost. Zatímco v další části recenze zmiňujeme kritiku evidencialistického, často až mechanického rámce knihy, výsledek pro učitele nemusí být nepraktický, protože dostávají do rukou jasný návod a postup. A to včetně uvědomění si, že první kroky budou náročné a současně nepovedou k cíli úplně. Musíme neustále postupovat vpřed a snažit se být lepšími učiteli. Kniha nabízí poměrně snadno dostupnou mapu, jak toho dosáhnout, a současně upozorňuje na to, že inovace je třeba dávkovat po kapkách, že učitel je jen člověk, mající určitý čas a zdroje energie, které by neměl spálit, ale také ani promarnit.

Východiska knihy

Na tomto místě bychom měli předeslat základní metodologické východisko textu – je vedený jasným odkazem na evidencialismus (Conee & Feldman, 2004), na pozitivistický přístup ke vzdělávání (Matthews, 2004). Na pedagogiku se dívá optikou společenských věd a jejich experimentálních a výzkumných metod. Pokud chceme zajistit, aby výuka fungovala, potřebujeme se opřít o informace od ostatních pedagogů. Fletcher-Wood vybírá jednotlivé výzkumy a koncepty a snaží se vždy ukázat „zde je určitá evidence, což implikuje tento způsob práce ve třídě.“ Učení v tomto kontextu není uměním nebo improvizací, ale mnohem více prací s jednotlivými kroky, které mají vést ke změně a nárůstu kvality. Intuice, naivní přístup ke vzdělávání nebo vlastní experimentování jsou v knize poměrně systematicky hodnoceny jako „verze jedna“. Jako začátek procesu, něco, co je nezbytné k přechodu k responzivní výuce, ale co současně musí být odstraněno nebo nahrazeno.

Kotvení v evidence based přístupu (Francis et al., 2009; Kratochwill, 2005; Smith, 2003) je možné vnímat jako pedagogicky kontroverzní, především tehdy, pokud autor ukazuje jedno – do značné míry většinou nepříliš obvyklé – řešení postupu. Samotný koncept responzivní výuky nemůžeme na malém prostoru této recenzní statě analyzovat, ale obecně jde o ucelenou pedagogickou teorii usilující o systémovou integraci formativního hodnocení do školní praxe s důrazem na jednoznačné postupy opírající se o výzkumy kognitivních věd (a pedagogiky). Autor tak čtenáře postupně provádí jednotlivými kroky proměny výuky, která vždy kopíruje pozitivistický přístup, a ukazuje, jak se může učitel při aplikaci doporučených postupů v několika krocích přesunout z „verze jedna“ do finálního stavu responzivní výuky, ve které se každý naučí maximum toho, co je možné, a učitel současně nebude mít více práce.

Na knize je nesmírně zajímavý její kontext – systematicky pracuje s anglosaskými reáliemi, což je nepříliš praktické, protože (jak zdůrazňuje Fletcher-Wood) učitel potřebuje konkrétní vzory či návody, o které se může opřít, kterými může promýšlet svoji vlastní praxi. Zde ale stojí učitelé s anglickými jmény, vyučující neuchopitelnou část kurikula (od Jindřicha VII. přes zlomky až po gramatiku a Newtonovy pohybové zákony). Na druhé straně ale zachycující poměrně přesně pocity, které známe z rozhovorů s našimi učiteli – kurikulum je přetížené, studenti se vše nenaučí, hodnocení tak, jak jsme ne něj zvyklí, nedává smysl a vzniká otázka po podstatě učitelské práce jako takové. Tato transkulturní zkušenost může být jistou útěchou nebo podporou v tom, že jde o pocit profesně identitní, nikoliv o lokálně nevhodné parametrické nastavení systému. Fletcher-Wood uvádí, že pokud se budeme držet jím navržených postupů, jako učitelé budeme úspěšnější.

Jakkoli je téma formativního hodnocení nebo formativně orientované výuky v českém (Laufková, 2017; Novotná & Krabsová, 2013; Samková et al., 2021) i zahraničním prostředí hojně reflektováno (Andrade & Cizek, 2010; Bennett, 2011; Black & Wiliam, 2009), kniha Fletcher-Wooda je zajímavá tím, že z něj dělá propracovaný konceptuální rámec, určitou základní metodiku výuky, se kterou lze systematicky pracovat.

Struktura knihy

Předložený text je charakteru spíše stručnějšího (s. 16–159 tvoří vlastní výklad, na s. 160–168 je bibliografie a k dispozici jsou také předmluvy a rejstřík) a velice dobře strukturovaného. Autor je milovníkem diagramů a hned na straně 31 nabízí rozcestník toho, odkud začít číst, když potřebujeme vyřešit konkrétní problém. Ty tvoří osu celého textu – sedm problémů formuje sedm kapitol, které postupně procházejí celý proces responzivní výuky; od práce s tematickými celky místo hodin až po implementaci celého konceptu.

Každá kapitola vždy začíná přehlednou tabulkou, je v ní formulován ústřední problém a následně je popisováno, jak s ním určitý učitel pracuje a jaké teoretické koncepty si během práce s daným problémem uvědomuje. Text každé kapitoly doplňují případové studie (Fletcher-Wood má obecně případové studie velice oblíbené a považuje je za základ výzkumné práce v pedagogice), shrnutí,

doporučení další četby a seznam úkolů. Autor tedy očekává, že si učitel přečte danou kapitolu a následně se pustí do práce a pomocí seznamu bude kontrolovat, zda splnil všechno.

Text se snaží být hodně praktický, návodný, logicky členěný a postavený na postupné evoluci myšlení konkrétního učitele. Avšak příklady nejsou vždy zcela průkazné, takže při pečlivějším zamyšlení mohou někdy působit nešťastně, pravděpodobně proto, že předpokládají konkrétní předporozumění, které český čtenář nemá a mít nemůže. Například na straně 85 se uvádějí chyby v práci se zlomky a mezi nimi nepokrácení zlomku – jenže to nejen že nebylo v zadání a ani nemusí být s ohledem na další práci žáka praktické nebo potřebné; podobně nejasné jsou i úlohy se zaokrouhlováním. Právě příklady z matematiky považuji obecně za ne úplně dobře přeložené a domnívám se, že by jim prospěla větší redakční péče. Je totiž jasné, kam směřují, ale nuance, které jsou pro tento typ literatury zásadní, jsou nejasné.

Knize neprospěla sazba, u které nebylo použito číslování kapitol, se kterým se ale v knize pracuje, takže čtenář si musí pamatovat, která kapitola nebo který problém má číslo sedm, aby mohl s odkazy uvnitř textu pracovat. Co naopak velice oceňuji jsou detailní popisy případových studií, včetně všech navazujících podkladů. Taková pečlivost, jakou nabízí například strana 49 v literatuře tohoto druhu nenajdeme příliš často a výslednému textu určitě prospěla. Velice praktické jsou také tabulky a schémata, které pomáhají v efektivním pochopení celého textu.

Závěrem

Harry Fletcher-Wood – původně učitel dějepisu, později pedagogický výzkumník a nyní proděkan na Ambition Institute v Londýně, což je instituce zaměřující se na zlepšení pedagogických kompetencí a postupů učitelů. V tomto ohledu je kniha logickým navázáním na jeho vlastní praxi. Cílem responzivního vzdělávání je využívat formativního hodnocení k získávání informací od studentů a taková úprava výuky, aby docházelo k maximálně efektivnímu určení: „spojuje plánování a výuku (na základě toho, jak učení žáků chápou kognitivní vědy) s formativním hodnocením, aby bylo možné zjistit, co se žáci naučili, a podle toho se přizpůsobit... responzivní výuka těží z důkazů, které přinesly výzkumy...“ (Fletcher-Wood, 2021, s. 25).

Začali jsme slovníkovou analýzou pojmu responzivní a domníváme se, že se podařilo dostát. Autor jasně ukazuje, že jeho chápání formativního hodnocení má vzájemně interakční charakter, že výuka je ovlivňována studenty a tím, jak jsou formováni, a současně způsob práce studentů i učitele musí být v souladu s tím, co potřebují v daný okamžik oni. Není jiné cesty než se opřít o výzkumy, ať už vlastní v podobě „exitek“ a dalších forem zpětné vazby, nebo články z kognitivní psychologie, pedagogiky a dalších věd. Učinit tuto odpověď znamená opustit svůj monolitický způsob učení a přejít do dynamičtější a aktivnější podoby vzdělávání. A právě toto přerámování, které probíhá po jednotlivých krocích, vytváří onu responzibilitu, na které celá kniha Fletcher-Wooda stojí. V dobrém i zlém.

Předložená kniha tak zcela určitě stojí za přečtení a nejen za něj. Vyvolává ve čtenáři potřebu se vyhranit a jít cestou určité změny i reflexe vlastního postupu – buď cestou responzivní výuky, nebo nějakou vlastní. Zůstat indiferentní, vlažný po přečtení knihy nelze. Věříme, že to byl cíl, který autor sledoval a že se mu jednoznačně povedl.

Literatura

- Andrade, H., & Cizek, G. J. (Eds.). (2010). *Handbook of Formative Assessment*. Routledge.
- Bennett, R. E. (2011). Formative assessment: A critical review. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 18(1), 5–25. <https://doi.org/10.1080/0969594X.2010.513678>
- Black, P., & Wiliam, D. (2009). Developing the theory of formative assessment. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21(1), 5–31. <https://doi.org/10.1007/s11092-008-9068-5>

- Collins Dictionaries. (2021). *Response*.
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/response>
- Conee, E., & Feldman, R. (2004). *Evidentialism: Essays in Epistemology*. Clarendon Press.
- Fletcher-Wood, H. (2021). *Responzivní výuka: Kognitivní vědy a hodnocení v praxi*. Praha: Euromedia.
- Francis, J. J., Stockton, C., Eccles, M. P., Johnston, M., Cuthbertson, B. H., Grimshaw, J. M., ... & Stanworth, S. J. (2009). Evidence-based selection of theories for designing behaviour change interventions: Using methods based on theoretical construct domains to understand clinicians' blood transfusion behaviour. *British Journal of Health Psychology*, 14(4), 625–646.
<https://doi.org/10.1348/135910708X397025>
- Kratochwill, T. R. (2005). Theories of change and adoption of innovations: The evolving evidence-based intervention and practice movement in school psychology. *Psychology in the Schools*, 2(5), 475–494. <https://doi.org/10.1002/pits.20086>
- Laufková, V. (2017). Formativní hodnocení v praxi české základní školy. *Pedagogika*, 67(2), 126–146.
<https://doi.org/10.14712/23362189.2017.424>
- Matthews, M. R. (2004). Reappraising positivism and education: The arguments of Philipp Frank and Herbert Feigl. *Science & Education*, 13(1), 7–39.
<https://doi.org/10.1023/B:SCED.0000018544.34295.8b>
- Novotná, K., & Krabsová, V. (2013). Formativní hodnocení: Případová studie. *Pedagogika*, 63(3), 355–371.
- Samková, L., Rokos, L., Petr, J., & Stuchlíková, I. (2021). Teoretický model pro formativní hodnocení při badatelsky orientované výuce matematiky a přírodopisu. *Pedagogika*, 71(1), 29–56.
<https://doi.org/10.14712/23362189.2020.1836>
- Smith, W. R. (2003). An explanation of theories that guide evidence-based interventions to improve quality. *Clinical Governance: An International Journal*, 8(3), 247–254.
<https://doi.org/10.1108/14777270310487084>

Michal Černý
 Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita

Informace o autorovi monografie

Harry Fletcher-Wood vystudoval historii. Vyučoval jazyky a dějepis v Japonsku, Indii či ve Spojeném království. Je vedoucím Fellowship in Teacher Education na Institute for Teaching, od roku 2016 tamtéž proděkanem. Soustředí se na rozvoj učitelů a metody vyučování. Je autorem knih Habits of success, Ticked Off či Responsive Teaching, které byly přeloženy do několika světových jazyků. Provozuje webovou stránku <https://improvingteaching.co.uk> a lze ho nalézt také na Twitteru (@HFletcherWood).

Informace o autorovi recenze

RNDr. Michal Černý, Ph.D., získal doktorát na oboru Sociální pedagogika na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Působí jako odborný asistent na Katedře informačních studií a knihovnictví na Filozofické fakultě a jako externí vyučující na Katedře sociální pedagogiky Pedagogické fakulty. Vystudoval učitelství fyziky a informatiky pro střední školy v Brně a teologii v Olomouci. Odborně se profiluje v oblasti výzkumu vztahu digitálních technologií a vzdělávání, a to jak v praktické, tak i vysoce teoretické rovině. Je autorem více než dvou desítek monografií, mnoha výzkumných i teoretických studií publikovaných v češtině i angličtině, ale i učebních a popularizačních textů. Aktuálně je řešitelem projektu podpořeného TA ČR Éta na pomezí pedagogiky a informační vědy.